

ΟΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΡΟΜΑ ΣΤΗ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

JOZSEF-GYÖRGY FEKETE*

(Περίληψη) Στόχος του παρόντος δοκιμίου είναι να παρουσιάσει τον λαό των Ρομά¹ και τη θέση του στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, καθώς αυτοί αποτελούν την ευρύτερη και περισσότερο ετερογενή μειονότητα της περιοχής. Εστιάζουμε σε πρώην Γιουγκοσλαβικές χώρες, την Αλβανία, τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία. Η Ουγγαρία δεν εντάσσεται οργανικά στις χώρες που μελετάμε, ωστόσο για ευκολότερη σύγκριση συμπεριλάβαμε στην ανάλυση και τα δεδομένα των Ούγγρων Τσιγγάνων.

Οι Ρομά δεν είναι μια ομογενής κοινότητα, καθώς διαφέρουν μεταξύ τους ως προς τη θρησκεία, τη γλώσσα και το ιστορικό τους υπόβαθρο. Ορισμένες ομάδες που είναι προσκείμενες στους Τσιγγάνους επιθυμούν τη διαφοροποίησή τους από τους Ρομά. Στο εσωτερικό των κοινοτήτων των Ρομά παρατηρείται το φαινόμενο της «προτιμώμενης ταυτότητας», που σημαίνει ότι αυτοί δεν αυτοπροσδιορίζονται ως Ρομά προς αποφυγή προκαταλήψεων, καθώς και λόγω της (γλωσσικής, θρησκευτικής, πολιτιστικής) αφομοίωσης και της «κοινωνικής προόδου» (ιδιαίτερα όσον αφορά στα μορφωμένα κοινωνικά στρώματα).

Οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες ολοένα και αυξάνονται τόσο μεταξύ των Ρομά και του υπολοίπου πληθυσμού, όσο και στο εσωτερικό του πληθυσμού των Ρομά. Σε κάθε μία από τις χώρες υπάρχουν άνθρωποι που ζουν στα ή και κάτω από το όριο της φτώχειας. Η διαδικασία αυτή, ωστόσο, είναι πολύ πιο έντονη και δραστική μεταξύ των Ρομά.*

Το δοκίμιο αυτό σκοπεύει ακόμα να φωτίσει τη σημερινή κατάσταση των Ρομά που κατοικούν στην περιοχή των Βαλκανίων. Για να επιτύχουμε τον στόχο μας κρίναμε σκόπιμο να παρουσιάσουμε την ιστορία των Ρομά σε κάθε χώρα ξεχωριστά. Διενεργήσαμε μια ενδελεχή ανάλυση της συγγκριτικής και ξένης βιβλιογραφίας, έτσι ώστε να κατανοήσουμε όσο το δυνατόν καλύτερα προηγούμενες μελέτες ερευνητών που διαμένουν στις χώρες με τις οποίες ασχολούμαστε. Βάσει κυρίως της έρευνας του UNDP για τους Ρομά το 2011, συγκρίναμε τον πληθυσμό των Ρομά κάθε χώρας. Επ' αυτού συζητάμε τα αίτια των διαφοροποιήσεων σε ποικίλα στατιστικά δεδομένα, αποκαλύπτουμε τις ανομοιοότητες των δεδομένων της αγοράς εργασίας, της χρήσης της γλώσσας, των συνθηκών διαβίωσης και του μορφωτικού επιπέδου, όπως αυτές παρατηρούνται σε κάθε μία από τις χώρες που μελετάμε.

Λέξεις-Κλειδιά: Τσιγγάνοι, Ρομά, κοινότητα των Ρομά, Βαλκάνια, Νοτιοανατολική Ευρώπη, έρευνα του UNDP, συγκριτική ανάλυση

Δομή του δοκιμίου

Προοίμιο

Σχηματική επισκόπηση της ιστορίας των Ρομά, οι Τσιγγάνοι στα εξεταζόμενα κράτη

Σύντομη εισαγωγή για τις κοινότητες των Ρομά σε κάθε κράτος

Συγκριτική ανάλυση της κατάστασης των Ρομά, βασισμένη ως επί το πλείστον στη σχετική έρευνα του UNDP του 2011.

Συμπέρασμα

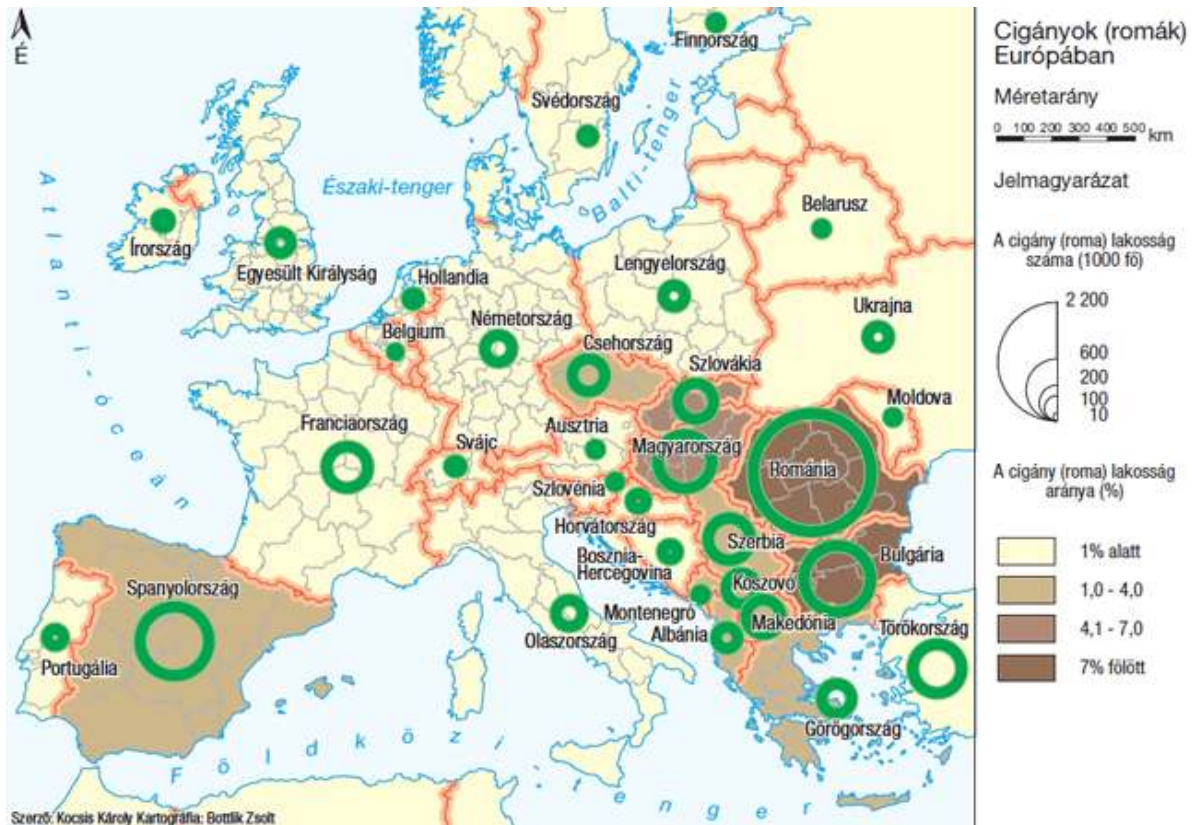
*

* Ο συγγραφέας: József-György Fekete, φοιτητής διδακτορικού, University of Debrecen, Department of Human Geography and Regional Development Planning. Βραβεύτηκε με την Υποτροφία Lykeon του South-East European Foundation το 2014.

¹ Χρησιμοποιούμε τους όρους Ρομά και Τσιγγάνοι εναλλάξ στη μελέτη αυτή, ως συνώνυμα, αφού δεν υπάρχει διεθνής σύμβαση για τον κατάλληλο όρο.

Προοίμιο

Όταν μελετούμε την κατάσταση του λαού των Ρομά στα Βαλκάνια, δεν υπάρχει χώρα που να μην αποτελεί κέντρο ενδιαφέροντος για κάποιον λόγο. Η Νοτιοανατολική Ευρώπη είναι η πιο εθνικά και θρησκευτικά ετερογενής περιοχή της Ευρώπης. Σημαντικό ποσοστό ορισμένων εθνικών ομάδων δεν διαμένουν εντός των ορίων μιας χώρας, αλλά με ελάχιστες εξαιρέσεις ζουν διασκορπισμένες σε τέσσερις με πέντε διαφορετικές χώρες. Η διαφορετική ιστορία, εθνικότητα και θρησκεία καθόρισαν τις πολιτικές αξίες και συμπεριφορά των κρατών με πολύ ιδιαίτερο τρόπο, που μπορεί και σήμερα να παρατηρηθεί σε κάποιες χώρες, όπως για παράδειγμα στον προσανατολισμό και τις διαφοροποιήσεις εντός της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης. (Illés, 2002:46). Αυτός ο κατακερματισμός επηρεάζει εξίσου την κατάσταση του πληθυσμού των Ρομά στην περιοχή.

Σχήμα 1. Ο αριθμός και η κατανομή των Ρομά (Τσιγγάνων) στην Ευρώπη.

Πηγή: Kocsis-Bottlik in Földgömb (2012)

Οι Ρομά είναι ανοικτοί στο (κοινωνικό) τους περιβάλλον, τόσο θρησκευτικά όσο και γλωσσικά. Κατά συνέπεια, ούτε η θρησκεία, ούτε η γλώσσα αποτελούν σημαντικούς παράγοντες για τη διαμόρφωση της ταυτότητάς τους (σε αντίθεση προς άλλες εθνικές ομάδες στα Βαλκάνια). Ζουν σε διασπορά, ενώ οι εθνότητες στις οποίες ανήκουν είναι δύσκολο να καθοριστούν, αφού διακρίνονται από μια αυξανόμενη ποικιλομορφία. Το κοινωνικοοικονομικό τους πλαίσιο διαφέρει συνήθως από άλλες εθνικές ομάδες στην Ευρώπη: κατά κύριο λόγο, ο βασικός παράγοντας ομαδοποίησής τους είναι η κοινωνική και περιφερειακή γεωγραφική τους κατάσταση. Συγκεντρώνονται δύσκολα, ενώ δεν μπόρεσαν να συγκεντρωθούν καθόλου κατά τις διαδικασίες της ευρωπαϊκής εθνοποίησης (Bottlik, 2012).

Βάσει των ληξιαρχικών δεδομένων των χωρών, σχεδόν 4 εκατομμύρια Ρομά διαμένουν στην περιοχή, ενώ έρευνα της Παγκόσμιας Τράπεζας δείχνει πως ο αριθμός αυτός ανέρχεται στα 15 εκατομμύρια Ρομά,² ωστόσο άλλες πηγές δίνουν διαφορετικούς αριθμούς και μεγέθη. Τσιγγάνοι υπάρχουν σε κάθε χώρα της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, αλλά οι πληθυσμοί διαφοροποιούνται πολύ ως προς τους αριθμούς τους. Οι περισσότεροι Ρομά μένουν στη Ρουμανία και τη Βουλγαρία, όμως αρκετές εκατοντάδες χιλιάδες Τσιγγάνοι ζουν επίσης στη Σερβία και την ΠΓΔΜ. Τρία τέταρτα του παγκόσμιου πληθυσμού των Ρομά εντοπίζονται στις κεντρικές και ανατολικές περιοχές της Ευρώπης, όπως και στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Αποτελούν

² Συνολικά στην Κεντρική και Νοτιοανατολική Ευρώπη.

σημαντικό ποσοστό στον συνολικό πληθυσμό σε Βουλγαρία, ΠΓΔΜ και Ρουμανία, ένα 9-11%. Σε απόλυτες τιμές, η Ρουμανία έχει τη μεγαλύτερη κοινότητα Ρομά, με τον πληθυσμό αυτής να υπολογίζεται μεταξύ 1,5 και 2 εκατομμυρίων – ή ακόμα παραπάνω (M. Császár, 2009).

Λόγω της διαφορετικής θρησκείας, γλώσσας και ιστορικού υποβάθρου, κάποιες εθνικές ομάδες που είναι προσκείμενες στους Τσιγγάνους θέλουν να διαφοροποιηθούν από τους Ρομά. Στο εσωτερικό των κοινοτήτων των Ρομά παρατηρείται το φαινόμενο της «προτιμώμενης ταυτότητας», που σημαίνει ότι αυτοί δεν αυτοπροσδιορίζονται ως Ρομά προς αποφυγή προκαταλήψεων, καθώς και λόγω της (γλωσσικής, θρησκευτικής, πολιτιστικής) αφομοίωσης και της «κοινωνικής προόδου» (ιδιαίτερα όσον αφορά στα μορφωμένα κοινωνικά στρώματα). Ένα καλό παράδειγμα του φαινομένου αυτού παρουσιάζεται σε μια έρευνα, στη διάρκεια της οποίας τρία αδέρφια από την ΠΓΔΜ αυτοπροσδιορίζονται με διαφορετική εθνικότητα: Ρομά, Αλβανοί και Αιγύπτιοι των Βαλκανίων (Marushiakova et. al., 2001). Τα ληξιαρχικά δεδομένα ανά τους αιώνες δεν μπορούν να μας αποκαλύψουν τον ακριβή αριθμό τους. Τα ληξιαρχεία των κρατών της πρώην Γιουγκοσλαβίας τους κατατάσσουν ως Αλβανούς, Γιουγκοσλάβους, Μουσουλμάνους, «άλλης εθνικότητας», ή «άγνωστης εθνικότητας».

Η πλειοψηφία των Ρομά μένουν ακόμα σε αγροτικές, περιφερειακές περιοχές, αν και ο αριθμός των Ρομά που πλέον ζει στις πόλεις, στις φτωχότερες συνοικίες, αυξάνεται. Το φαινόμενο αυτό ωστόσο ενισχύει την ίδια διαδικασία ανταλλαγής πληθυσμών που παρατηρείται στις αγροτικές περιοχές. Στη διάρκεια του σοσιαλισμού οι περισσότεροι από αυτούς παραιτήθηκαν του νομαδικού τους τρόπου ζωής και των παραδοσιακών τους τεχνών. Δυστυχώς, η πλειονότητα των Ρομά είναι άνεργοι και εξαρτώνται από άλλες ενισχύσεις, κρατικές και τοπικές επιχορηγήσεις.

Οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες ολοένα και αυξάνονται τόσο μεταξύ των Ρομά και του υπολοίπου πληθυσμού, όσο και στο εσωτερικό του πληθυσμού των Ρομά. Σε κάθε μία από τις χώρες υπάρχουν άνθρωποι που ζουν στα ή και κάτω από τα όρια της φτώχειας. Η διαδικασία αυτή, ωστόσο, είναι πολύ πιο έντονη και δραστηρή μεταξύ των Ρομά. Για τον λόγο αυτό παρατηρείται θετική συσχέτιση μεταξύ της υπανάπτυξης και οπισθοδρόμησης μιας δεδομένης περιοχής, πόλης, γειτονιάς, και του ποσοστού του τοπικού πληθυσμού των Ρομά επί του συνολικού πληθυσμού.

Η Ουγγαρία δεν εντάσσεται οργανικά στις χώρες που μελετάμε, ωστόσο για ευκολότερη σύγκριση συμπεριλάβαμε στην ανάλυση και τα δεδομένα των Ούγγρων Τσιγγάνων.

Υλικό και μέθοδοι

Σκοπός της μελέτης μου είναι να φωτίσω τη σημερινή κατάσταση των Ρομά που ζουν στα Βαλκάνια. Κατά την άποψή μου, είναι σημαντικό να γνωρίζουμε τις κυριότερες ιστορικές στιγμές των Ρομά σε κάθε χώρα, μαζί με την κατάστασή τους σήμερα, αφού κάποια ιστορικά γεγονότα καθορίζουν ακόμα την κατάσταση των κοινοτήτων των Ρομά και τη στάση τους έναντι της πλειοψηφίας. Για αυτόν τον σκοπό, διενέργησα μια ενδελεχή ανάλυση της συγγραφικής και ξένης βιβλιογραφίας. Ανέλυσα γεωγραφικές, ιστορικές, οικονομικές και κοινωνικές μελέτες. Προσπαθήσαμε να κατανοήσουμε όσο το δυνατόν καλύτερα το έργο ερευνητών που διαμένουν στις εξεταζόμενες χώρες.

Κατά την παρουσίαση των γενικών χαρακτηριστικών των εξεταζόμενων κρατών, βασίστηκα στα στατιστικά δεδομένα του CIA World Factbook, του ΔΝΤ και της Υπηρεσίας Στατιστικής του Κοσσοβό.

Για να ερευνήσουμε τον ακριβή αριθμό και κατανομή των Ρομά της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, έχουμε στη διάθεση μας διάφορες στατιστικές. Για τον λόγο αυτό, εκτός των επίσημων στατιστικών (ληξιαρχικών) δεδομένων των εξεταζόμενων κρατών, έλαβα επίσης υπόψη μου τους υπολογισμούς ερευνητών και ερευνητικών κέντρων. Μετά την αξιολόγηση των δεδομένων, παρουσίασα τις «πιο ευρέως αποδεκτές» στατιστικές, που χρησιμοποιούνται τακτικότερα. Λόγω της υποκειμενικής μου κρίσης, τα δεδομένα αυτά πλησιάζουν στο ανώτατο όριο των υπολογισμών.

Η συγκριτική ανάλυση βασίζεται κυρίως στην έρευνα του UNDP για τους Ρομά του 2011. Η έρευνα αυτή περιλάμβανε συνεντεύξεις με πάνω από 1.000 νοικοκυριά, είτε Ρομά είτε ατόμων που ζουν μέσα ή κοντά σε κοινότητες Ρομά σε 12 χώρες της Κεντρικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Η έρευνα συνέλεξε βασικά κοινωνικοοικονομικά δεδομένα των νοικοκυριών, καθώς και ατομικά των μελών κάθε νοικοκυριού και επίσης αισθητηριακά δεδομένα ορισμένων ενηλίκων μελών. Το Κόσσοβο δεν συμπεριλήφθηκε στην έρευνα. Τα στοιχεία στο σύνολό τους είναι διαθέσιμα για όλους σε αρχεία MS Excel και SPSS (ο σύνδεσμος παρέχεται παρακάτω στη μελέτη). Κατά την αξιολόγηση των δεδομένων, έλαβα υπόψη μου μόνο τα δεδομένα των εξεταζόμενων κρατών. Λόγω των πηγαίων αρχείων, οι υπολογισμοί και η δημιουργία διαγραμμάτων έγιναν με λογισμικό MS Excel και SPSS. Χάρη στην έρευνα του UNDP του 2004 – που δημοσιεύθηκε το 2005 – μπόρεσα να διενεργήσω μια συγκριτική ανάλυση χρονοσειρών. Ο χάρτης στο Σχήμα 15 δημιουργήθηκε με λογισμικό QGIS (Quantum GIS).

Η συγκριτική ανάλυση απασχολείται επίσης με δεδομένα της αγοράς εργασίας, τη χρήση της γλώσσας, τις συνθήκες διαβίωσης και το μορφωτικό επίπεδο. Καθώς η έρευνα του UNDP εξετάζει μικρές περιοχές ως δείγματα, τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τις στατιστικές δεν αντικατοπτρίζουν απαραίτητα ολοκληρωμένα την κατάσταση των Ρομά στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, αλλά κατά την άποψή μου θα μπορούσαμε να κατανοήσουμε τις πραγματικές συνθήκες με ικανοποιητική προσέγγιση.

Η ιστορία και οι ονομασίες των Ρομά στη Νοτιοανατολική Ευρώπη

Η αβεβαιότητα σχετικά με την προέλευση των Τσιγγάνων φαίνεται από την πληθώρα των ονομασιών που υπάρχουν για αυτήν την εθνική ομάδα, αποτέλεσμα της πολιτισμικής διαφοροποίησης των Ρομά – ορισμένες εθνικές ομάδες Τσιγγάνων ηθελημένα διαφοροποιήθηκαν μεταξύ τους, λόγω διαφόρων ιστορικών,³ θρησκευτικών κτλ. συγκρούσεων (π.χ. η αντιπαλότητα των ομάδων *Romungro* και *Beás* στην Ουγγαρία) – βλ. Σχήμα 2.

Οι αγγλόφωνες χώρες αποκαλούν τους Ρομά *Gypsies*, επειδή πίστευαν ότι οι Ρομά προέρχονταν από την Αίγυπτο (*Egyptus*).⁴ Σε πολλές χώρες, οι Τσιγγάνοι ονοματίζονταν βάσει της χώρας από την οποία είχαν μεταναστεύσει: οι Ολλανδοί τους φώναζαν *unger* (Ούγγρους), οι Σουηδοί τους λένε *tatern* (Τατάρους), ενώ οι Φιλανδοί τους αποκαλούν *mustalainen*. (Μαύρους).

Οι Τσιγγάνοι αυτοαποκαλούνται *Roma*, που σημαίνει άντρας, σύζυγος. Από την αλλαγή του καθεστώτος, η βιβλιογραφία αναφέρεται στην εθνική αυτή ομάδα συχνά ως «μειονότητα των Ρομά» και «λαό των Ρομά». Ωστόσο, οι έρευνες και τα στατιστικά δεδομένα για τη μειονότητα των Ρομά στην Ουγγαρία χρησιμοποιούν σχεδόν αποκλειστικά τον όρο «Τσιγγάνοι». (Hablicsek, 2007:7).

....

Συμπέρασμα

Παρά το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση και άλλες ευρωπαϊκές χώρες ασχολούνται με το θέμα των Ρομά της Νοτιοανατολικής Ευρώπης σε καθημερινή βάση, είμαι της γνώμης ότι το ζήτημα δεν αντιμετωπίζεται με τη δέουσα προσοχή. Τόσο εθνικά όσο και διεθνή προγράμματα τρέχουν παράλληλα, ενώ συχνά διαφέρουν ριζικά μεταξύ τους. Οι κεντρικές οργανώσεις σε κάθε χώρα προσπαθούν να λύσουν το ζήτημα, αλλά στις χώρες εκείνες που υποφέρουν από κοινωνικοοικονομική κρίση, από τη στιγμή που η λύση απαιτεί μεγάλες οικονομικές δεσμεύσεις, η επιτυχία του εκάστοτε προγράμματος (ενσωμάτωσης) είναι αμφίβολη.

Οι απόπειρες μετανάστευσης των Ευρωπαίων Ρομά τις τελευταίες δύο δεκαετίες έληξαν άδοξα. Στο κοντινό μέλλον, μεγάλες ομάδες δεν θα είναι δυνατόν να μεταναστεύσουν στα πλουσιότερα κράτη της Ευρώπης ή του κόσμου. Συνεπώς, είμαστε υποχρεωμένοι να ζούμε μαζί στην κοινή πατρίδα και πρέπει να βρούμε (και να σχεδιάσουμε μαζί) μια αποδεκτή κατάσταση συνύπαρξης (Süli-Zakar, 2013).

Γενικότερα θα μπορούσε επίσης να ειπωθεί ότι υπάρχει κάποια «κοινωνική απόσταση» μεταξύ των Ρομά και των μη-Ρομά, που φαίνεται από το γεγονός ότι, παρόλο που ανέχονται η μια πλευρά την άλλη στη καθημερινή ζωή, οι γάμοι μεταξύ Ρομά και μη-Ρομα είναι πολύ σπάνιοι, αφού οι γονείς και των δύο πλευρών θα μπορούσαν να διαφωνήσουν, για παράδειγμα από τους γονείς ενός άντρα Ρομά και μιας γυναίκας μη-Ρομά.

Είναι πολύ σημαντικό και χρήσιμο για τους Ρομά ότι ποικίλα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ΜΚΟ στηρίζουν τους άπορους Ρομά. Προσπαθούν να αλλάξουν τα πράγματα προς το καλύτερο με παροχή μόρφωσης και οικονομικής υποστήριξης. Όμως, όσο οι Ρομά δεν αναλαμβάνουν μόνοι τους να βρουν λύση

³ Παρά το γεγονός ότι οι Ρομά ζουν στην Ευρώπη εδώ και πολλούς αιώνες, μέχρι πρόσφατα κανείς δεν μπορούσε να πει με σιγουριά ποιοι ακριβώς είναι οι Ρομά, από πού ήρθαν, και πόσοι ήταν αρχικά. Η ιστορία των Ρομά χαρακτηρίζεται συχνά από μυστήριο, το οποίο δημιουργούσαν συνήθως οι ίδιοι οι Ρομά (Μιτρονιός, 2001). Ορισμένες εθνικές ομάδες Τσιγγάνων χωρίστηκαν λίγο πριν φτάσουν στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Από τότε, από πολιτισμικής άποψης, αυτές συχνά ενώνονταν με άλλες εθνικές ομάδες με τις οποίες γειτόνευαν, έτσι δεν έμεινε κάποιος μοναδικός «μύθος των Ρομά» που να είναι κοινός για όλους τους Ρομά.

⁴ Τους προηγούμενους αιώνες, οι Ρομά ονομάστηκαν *Αιγύπτιοι* σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες (από εκεί οδηγούμαστε και στην ονομασία *Γύφτος*). Ωστόσο, εξετάζοντας τη γλώσσα των Τσιγγάνων και την προέλευση ορισμένων λέξεων, μπορεί να ειπωθεί ότι οι πρόγονοι των Ρομά ουδέποτε βρέθηκαν στην Αίγυπτο την περίοδο των μεταναστεύσεων, αφού στη γλώσσα των Ρομά δεν εντοπίζονται λέξεις αραβικής προέλευσης. Από την άλλη, η θέση τους είναι πολύ διαφορετική στο Κόσσοβο και την ΠΓΔΜ, όπου μια εθνική ομάδα που αποκαλείται Αιγύπτιοι των Βαλκανίων οργανώνουν μια μειονότητα *de jure* (βλ. το κεφάλαιο εισαγωγής στους Ρομά ανά χώρα).

στα προβλήματα, δεν μπορεί να υπάρχει πραγματική βελτίωση στο ζήτημα των Ρομά, απλώς θεραπεία συμπτωμάτων.

Τουλάχιστον η εκπαίδευση επιπέδου δημοτικού πρέπει να είναι διαθέσιμη στη γλώσσα των Ρομά⁵ για τα παιδιά των Ρομά, αλλά αυτά χρειάζεται από την άλλη να διδαχθούν την επίσημη γλώσσα του κράτους όσο γίνεται ταχύτερα, ώστε να έχουν την ευκαιρία να ενσωματωθούν στην κοινωνία.

Μετάφραση από Αγγελική Νεβσεχιρλίογλου

© DKE 2014

<http://www.southeast-europe.org>

Επικοινωνία: [dke\[at\]southeast-europe.org](mailto:dke[at]southeast-europe.org)

*

Σημείωση: Σεβαστοί ερευνητές, αν κάνετε μια αναφορά σε αυτό το τμήμα ή απόσπασμα του άρθρου, παρακαλούμε στείλτε μας ένα e-mail στο [dke\[at\]southeast-europe.org](mailto:dke[at]southeast-europe.org) για να μας το δηλώσετε.

Παρακαλούμε αναφερθείτε στο άρθρο ως εξής:

József-György Fekete: Οι κοινότητες των Ρομά στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. (Μετάφραση από Αγγελική Νεβσεχιρλίογλου) *International Relations Quarterly*, Τόμος 5. No.1 (Άνοιξη 2014/1) σελ. 35.

Σας ευχαριστούμε για την συνεργασία σας. *Αρχισυντάκτης.*

---

⁵ Επειδή οι μητέρες Ρομά και γενικότερα οι γυναίκες Ρομά υπερεκπροσωπούνται στα ποσοστά ανεργίας, μεγάλο ποσοστό παιδιών Ρομά δεν λαμβάνουν προσχολική εκπαίδευση, - διότι οι γονείς συχνά πιστεύουν ότι είναι καλύτερα το παιδί να μένει στο σπίτι με τη μητέρα του – έτσι δεν μαθαίνουν τη γλώσσα που χρησιμοποιείται στην προσχολική εκπαίδευση και απομακρύνονται από τους άλλους ήδη από τον πρώτο χρόνο του δημοτικού.